

Parc Naziunal Svizzer: Spazis da viver

Las autas muntognas

A prima vista è la cuntrada alpina superiura pitost deserta, ma sch'ins guarda pli exact pon ins scuvrir ina ritgezza da fenomens captivants. En quest spazis da viver fitg pover domineschan l'aura e l'erosiun. Ils animals e las plantas che vulan viver qua ston avair abilitads extraordinarias da s'adattar.

La crappa dat la tempra a questa cuntrada tranter prads flurints ed ils pizs ils pli auts. Pizza dentada sa drizza vers tschiel e gondas imposantas sa tiran aval. L'erosiun marca la cuntrada da las autas muntognas. En quests lieux na po la vegetaziun stgarsa betg pli retegnair il terren. Crappuns schlucads dal grip tras la forza enorme da l'aua schelada ramplunan aval e furman graveras imposantas.

Aura e vent

Nagin auter spazis da viver n'è talmain exposit a l'aura ed al vent sco las autas muntognas. Temperaturas extremas e vents burascus pretendan da tuttas creatiras ina resistenza maximala.

En las autas muntognas èn las temperaturas medias sur onn enturn u sut nulla. Las temperaturas minimalas e maximalas sa movan tranter -40 e +60°C. Ferns vents sfradentan anc dappli. La naiv è bain ina protecziun excellenta cunter il fraid, ma en lieux exponids vegn ella suflada davent regularmain.

Il clima sitg ed il terren magher da dolomit n'èn betg gist in spazis da viver fitg favuraivel per ina vegetaziun en las autas muntognas dal Parc Naziunal.

Schelira permanenta

Gia avant onns èn ils spezialists s'occupads da la schelira permanenta; oz è quest fenomen er d'impurtanza per l'entira societad. Davent d'ina autezza da ca. 2400 m s.m. en spundas sumbrivaunas e davent da 2800 m en spundas suleglivas è il terren dal Parc Naziunal schelà sur onn. Be la stad sdreglian ils 1 fin 2 meters superiurs. La schelira permanenta n'è betg vesaiava a la surfatscha e vegn perquai strusch remartgada.

En vista al stgadamant dal clima ha il fenomen da la schelira permanenta oz dappli impurtanza. Sche questa schelira sa sdreglia, pon las spundas vegnir en moviment. En regiuns abitadas po quai augmentar il privel da lavinas da glitta. A Puntraschigna en l'Engiadina'Ota construescha la vischnanca perquai tempars per minimar quest privel.

Las muntanellas paran da savair, nua che la schelira permanenta cumenza. Lur taunas d'enviern en minga cas n'èn mai en tals lieux. Quels n'èn betg adattads, siond che la temperatura en la tauna na dastga betg sa sbassar sut il punct da schelira.

Gletscher cumpact

En furmas elegantas suondan imposants gletschers la gravitaziun. Auter ch'ìls gletschers da gletsch sa cumponan ils gletschers cumpacts per la gronda part da material da crappa cun tranteren zonas emplenidas da gletsch. Suondond la gravitaziun sa ruschnan els plaunsieu aval cun ina spertezza da fin in mez meter ad onn.

La stad sdreglian ils 1 fin 2 meters superiurs dal gletscher cumpact. Ins po alura udir l'aua da naiv che defluescha en profunditad minima sin la surfatscha dal gletsch.

Terrens ruschnants

Ils currents da terra èn las furmas las pli spectacularas en las autas muntognas. Lur lieungas sa stendan sur entiras spundas. Structuras en furma da daguts sa furman cur ch'il terren sa sdreglia, s'emplenescha cun aua e sa ruschna aval sin il fund schelà. Cuntrari als gletschers

Munt la Schera, sguard en direziun nordvest.

FOTO: WANDERSMAA / CC BY-SA 3.0

cumpacts n'èn ils currents da terra betg liads stringentamain a la schelira permanenta. Els èn fitg frequents en il Parc Naziunal en autezzas da 2300 fin 2700 m s.m.

Currents da terra activs sa movan mintg'onni insaquant centimeters aval, tut tenor la pendenza da la spunda. Currents da terra inactivs èn cuverts pli ferm da vegetaziun ch'ìls activs.

En la regiun tranter Munt Buffalora e Munt la Schera exista in grond dumber da currents da terra per part activs. Qua perscruteschan ils experts er quests elements particulars da la cuntrada.

Prads alpins

Il stgalim alpin tranter 2100 fin 2500 m porscha in spazis da viver varià per plantas ed animals. Sin ils prads alpins vivan tant plantas che prefereschon lieux pli bass sco er spezias arcticas alpinas che vivan er en las autas muntognas. Tut segund il terren, il clima local, l'exposiziun e l'autezza sa sviluppan en detagl maschaidas da spezias fitg differentas che nus numnain societads da plantas. Quellas documenteschon in stadi da concurrenza mumentan tranter las spezias. La cumposiziun da las societads da plantas è in process dinamic. Entaifer quel po sa sviluppar in stadi d'equiliber optimal tranter il terren, il clima e la flora.

Ina varietad da furmas e colors

Numerusas plantas vegnan a frida il meglier cun las cundiziuns da viver sin il stgalim alpin. Ina tura da Margunet u da Buffalora sin il Munt la Schera ans dat in'impresiun da questa varietad mirvegliusa. Il meglier temp per talas turas è la

fin da zercladur/entschatta da fanadur. Il temp da flurizium po sa spustar tenor la situaziun da l'aura e da la naiv per 1 fin 3 emnas.

En il Parc Naziunal chattain nus la pli gronda varietad da seslaria blava sin spundas chaudas sco sin Margunet. Las numerosas terrassas pitschnas da las ghirlandas da tschispet èn l'entschatta fanadur en plaina flurizium. Las plantas ston dar en egl sch'ellas vulan ch'ìls insects las chattian.

Quai n'è però betg la suletta raschun per la color intensiva. I dat er spezias che sa multiplitgeschan senza l'agid dad insects. In ulteriur aspect impurtant è la protecziun cunter la radiazion ultravioletta. Il blau intensiv da la giansauna da Clusius (gentiana clusii) deriva da la substantia antocian che protegia la planta sco ina crema da sulegl. Pli ad aut è er la radiazion pli ferma ed er l'intensitad da las colors crescha.

Simbiosi

Las ragischs ed ils bulieus coopeschan. Grazia a la simbiosi da las ragischs cun ils bulieus (micorrhiza) cuntanschan las plantas alpinas in meglier provediment da nitrogen. Tras ses tessi da fils absorbescha il bulieu surtut nitrogen e nutrescha cun quel la planta. Percunter profitescha il bulieu da la circulaziun da las substantias nutritivas da la planta.

Cunquai che las temperaturas èn pli bassas en l'aura muntogna, sa decumpona il material vegetal pli plaun ch'èn la val e damai sa retardescha er la furniziun da substantias nutritivas en il terren. La planta alpina cumpensescha quest dischavantatg cun agid da ses sistem da

ragischs extendi e la simbiosi cun ils bulieus.

Ils tieus alpins furman ina simbiosi cun passa 20 differents bulieus. Grazia a questa varietad pon ils tieus fitgar pe en differents terrens fitg povers.

Tschispets da ghirlandas

Là nua ch'il terren sa glischna, sa furman disegns remartgabels. La primavaira durant la marschauna sa sdreglia la part sura dal terren e sa maschaida cun aua da naiv. Quella na po betg ir a fund, perquai che la terra suten è anc schelada. Durant insaquant dis sa ruschna il terren a la surfatscha intgins centimeters aval. Cur che l'entir terren è sdreglià, po l'aua da naiv defluir meglier ed ils moviments chalan.

Cuntrari als currents da terra n'èn ils tschispets da ghirlandas betg in fenomen da la schelira permanenta. Els sa furman, perquai che la terra schela e sa sdreglia cuntinadamain. Las tschintas da plantas da las ghirlandas stabiliseschan la spunda ed impedeschon l'erosiun.

Intginas plantas spezialistas s'adatteschon als moviments da la terra. Ils pastgs e las flurs che creschan sin il frunt da la ghirlanda vegnan onn per onn smatgadas suten e cuvertas. L'erica, il charetsch plimatsch, la seslaria blava e la feglia-chamutsch pon surviver perquai ch'ellas èn ablas da s'adattar cuntinadamain a la situaziun.

La grondezza da las ghirlandas dependa da la pendenza, da la cumposiziun dal terren e dal cuntegn d'aua. Sin spundas fitg stippas èn las ghirlandas grondas e pon magari er rumper en il punct il pli bass.

Spöl en vischinanza da l'Ova del Fuorn.

FOTO: WANDERSMAA / CC BY-SA 3.0

Guauds alpins

In guaud alpin è dapli che be la summa da las plantas. El è il spazis da viver per animals e plantas, protegia cunter lavinas ed ha l'effect d'in pulmun verd. Ils guauds cuvrans var in terz da la surfatscha dal Parc Naziunal.

Il guauds alpins tipics per la regiun consistan da pigns, lareschs, schembers e tieus alpins. En il Parc Naziunal èsi in pau auter: en temps passads èn blers da ses guauds vegnids tagliads pliras giadas cumpletamain. Oz è la cuntrada dominada da guauds da pionier cun tieus alpins. Ins numna perquai quests guauds er «guauds dal Pass dal Fuorn». Il guaud alpin maschadà sur l'Alp la Schera sa cumpona per exempel da schembers, zundra, lareschs e pigns.

La derasaziun dals guauds è limitada en il Parc Naziunal pervi da l'autezza. Las zonas sut il cunfin dal guaud èn pli u main cuvertas da guauds. Ils davos 100 onns è creschida la part da guauds en il Parc Naziunal ed en l'entira regiun da l'Engiadina e da la Val Müstair, perquai ch'ì na vegn betg pli taglià tanta laina.

Gnaud selvadi

Sche l'uman n'intervegn betg en il guaud u utilisescha quel mo fitg darar, lura discurren nus d'in guaud selvadi. L'utilisaziun da laina intensiva en il territori dal Parc ils ultims tschientaners ha transfurmà fermamain il maletg natural dal guaud. Ils guauds selvadis en il Parc Naziunal èn perquai daditg svanids. Oz datti mo anc fitg paucas restanzas en lieux inaccessibles.

Lain marsch è spazis da viver per numerus organissem e materia da basa per nova vita. En il Parc Naziunal restan las plantas derschidas per terra, quai che correspunda al ciclus da la natira. Els guauds en il Parc Naziunal na vegnan betg utilisads e sa sviluppan damai puspè vers il stadi da guaud selvadi.

Cunfin dal guaud

Il cunfin dal guaud dependa en emprima lingia dal clima. En costas exponidas e cun grondas precipitaziuns al nord da las Alps è il cunfin sin 1600 fin 1800 m, en l'Engiadina protegida munta quel però fin 2300 m. Er il Vallais ha relaziuns sumegliantas.

Il cunfin dal guaud n'è betg ina lingia clera, la midada dal guaud als prads alpins è successiva. Il cunfin dal guaud cumpiglia er anc las singulas plantas il pli sisum.

Las plantas isoladas sur il cunfin dal guaud han ina dira sort. Vent, erosiun, naiv e lavinas smanatschan quest laresch entadim la Val Trupchun. Forsa devi qua pli baud in guaud cumpact, restà è oz anc ina suletta planta. Il cunfin dal guaud è sutta post tant a midadas climaticas sco er ad influenzas umanas.

En la zona dal cunfin dal guaud crescha en blers lieux dal Parc zundra struptgada. La tschinta da laina storta consista tant da tieus alpins, sco er da schembers, grusaia, giglidra ed autras chaglias. Grazia a lur creschientscha bassa pon las chaglias resister meglier al vent.

Ils guauds dal Pass dal Fuorn

Ils tagls cumplets dals tschientaners passads han midà considerablmain la struttura primara dal guaud. Els guauds en la regiun dal Pass dal Fuorn èn ils pli gronds guauds cumpacts da tieus alpins en las Alps. Plaun a plaun vegnan els probablmain puspè a sa sviluppar a guauds maschadads subalpins.

L'erica ed ils tieus alpins furman ina cuminanza tipica fitg derasada: ils guauds dad erica e tieus alpins.

La presentaziun:
Dossier «Parc Naziunal Svizzer».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=104
www.chattà.ch